

Identiteten har aldrig varit din

ESSÄ I 2000-talets offentliga samtal har identiteten blivit självklar och helig. Precis som alla människor har ett "lika värde", har också vi alla en okränkbar identitet, verkar rådande konsensus säga. Men på samma sätt som värdets natur är luddig – var kommer det ifrån och vad innebär det i praktiken att mitt värde är detsamma som någon annans? – är identitetens definition och roll oklar. Siri Landgren efterlyser en ny utgångspunkt för mellanmänsklig samvaro i allmänhet, och för transvården i synnerhet, där vi släpper det tvångsmässiga kategoriserandet.

Det är i alla fall tydligt att identitetsdiskursen till stor del har drivits på av transrörelsens landvinningar. Identiteten har nu ersatt "det biologiska könet" som den grund utifrån vilken människor ska delas upp i kvinnor och män (och, om kulturen är generös, andra). Detta har tenderat att betraktas som en del av den befrielse som transcommunityt genomgick under 2000-talet.

Men vid närmare anblick uppvisar detta identitetsbegrepp, med rötter i psykiatern **Robert Stollers** "*core gender identity*", kusliga likheter med sin föregångare, det biologiska könet. De två delar en tydlig essentialistisk karaktär: någonstans i individen finns en *sanning* om könet, som inte går att bestrida. Båda uppvisar de också essensens två huvudsakliga egenskaper: essensen *saknar orsak* och *kan inte förändras*. Ett kön baserat på kromosomer är inte orsakat av något i en människas liv, utan fanns där redan från det ögonblick då individen blev till. På samma sätt har det – åtminstone inom den transvänliga idésfären – inte tillåtits någon diskussion kring identitetens orsaker, utan den har betraktats som något att helt enkelt ta för givet. Och precis som det kromosomala könet ligger fixerat i vårt dna har identiteten behandlats som

en oföränderlig kärna (notera Stollers användning av ordet *core*): könsidentiteten finns där inuti oss redan från början, som en sanning att upptäcka snarare än något att aktivt skapa.

Detta synsätt, med en evig och okränkbar identitet, har sammanfattats i sloganen "*born this way*" – en fras som blivit omöjlig att undgå efter **Lady Gagas** hitlåt med samma namn. Intressant nog kan uttrycket lika gärna användas för att motivera en biologisk modell: att vara "*född sån*" har onekligen en klang av genetisk determinism. (Man kan såklart fråga sig varför just födelsen ska vara en sådan normativ punkt; själv föddes jag med ett brutet nyckelben.) Oavsett så tas det för omöjligt eller oetiskt att ändra på en sådan medfödd identitet. Målet blir i stället att älska den man visat sig vara – "*Just love yourself and you're set*", för att citera Lady Gaga.

I den träffande boken *You and Your Profile: Identity after Authenticity* redogör filosoferna **Hans-Georg Moeller** och **Paul J D'Ambrosio** för hur denna identitetsmodell dominerat i västvärlden sedan 1900-talets mitt. Identiteten är given, men måste *uttryckas*, "*Express yourself*", sjöng Gagas föregångare **Madonna**. Under en kapitalistisk ordning blir såklart konsumtionen den mest tillgängliga rutten till sådana uttryck. I shoppandet på en symbolernas marknad ligger vår agens, vill företagen intala oss. Men över själva identiteten har vi enligt detta synsätt ingen makt – ett faktum som verkar oroa oss mindre än det kanske borde.

THE
DANCE
DANCE
DANCE

Identifierad av den andra

Det är uppenbart att essentialistiska modeller ofta är politiskt motiverade. Ett biologiskt synsätt används för att angripa queerhetens mångfaldiga sätt att göra kön, och "born this way"-narrativet anammats för att försvara det. Båda har dock en konserverande verkan, i det att de tystar frågan om hur och varför identiteter uppstår.

Om vi tillåter oss att ställa denna förbjudna fråga blir det snart tydligt att individens samspel med andra människor, med kulturen och med marknaden spelar en avgörande roll för framväxten av en identitet. En träffande redogörelse för detta ges i den nysläppa boken *Gender Without Identity* av **Avgi Saketopoulou** och **Ann Pellegrini**. Här används psykoanalytikern **Jean Laplanche**s teoretiska ramverk kring egot för att beskriva hur vi som subjekt aldrig är självständiga från vår idémässiga omvärld. Laplanche menar att varje människa svarar på det fundamentalt obegripliga, kanske traumatiska, i tillvaron genom att konstruera ett ego. Detta psykoanalytiska ego agerar som en bevarande, stabiliserande instans, och producerar identitet genom att framhålla en tydlig, konsekvent och varaktig bild av vem vi är.

Det material vi har att tillgå för vårt jagbygge kommer enligt Laplanche från den uppsättning idéer, begrepp och värderingar som cirkulerar omkring oss. Saketopoulou och Pellegrini visar hur även vårt sätt att göra kön uppstår som en förhandling mellan inifrån kommande impulser och de kategorier som omgivningen erbjuder oss. Det är på så sätt omöjligt att skapa ett jag som är självständigt från "the other" – ett uttryck som på både engelska och Laplanche's ursprungliga franska kan betyda såväl "den andra" (en annan människa) som "det andra" (det som inte är jag). Jaget är en flotte hopsurrad av bråte från kulturen, ämnad att hålla oss flytande när det stormar i psyket. Den psykologiska identiteten är nödvändig för överlevnad, men aldrig helt och hållet min.

Identitet kan också komma utifrån på mer påtagliga sätt. Ett uppenbart exempel är när ett barn föds och tilldelas ett kön, vad Laplanche betraktar som vår första identifikation. Innan vi kan identifiera oss *med* någon eller *som* något, blir vi identifierade av någon – må det vara föräldrarna, barnmorskan eller samhället som helhet. Men kanske mer intressant är de identifikationer, och inte minst felidentifikationer, som fortsätter ske genom livet.

Som queers är vi vana vid att i det offentliga rummet ogenerat utpekas, och därmed identifieras, som olika typer av avvikare. Filosofen **Louis Althusser** kallar det en *interpellation*: ett anrop ämnat att tilltala och därmed identifiera, men som för att fullbordas kräver någon form av reaktion som svar. Ta till exempel en transkvinna som rör sig genom stadsrummet. Ett skratt hörs i sorlet; i själva verket är det riktat mot henne, men hon noterar det inte. Interpellationen har ännu inte lyckats. Sedan kommer öknamnet: "*Böggjävvel!*" Trots felidentifikationen förstår kvinnan att det är hon som avses, och mot hennes vilja ökar pulsen; interpellationen bekräftas, om än motvilligt. De som fått erfara våldets fortsatta eskalering får lära sig en smärtsam läxa: från knytnävens identifikation kan ingen självdefinition i världen rädda dig.

Märkligt nog kan ett jakande svar på förövarens utpekande också komma från det juridiska, närmare bestämt lagstiftningen kring hatbrott. På Brottsförebyggande rådets webbsida kan vi läsa att "*hatbrott handlar om gärningspersonens motiv och föreställningar om vad den utsatta till exempel har för religion eller sexualitet. Om de föreställningarna stämmer eller inte spelar egentligen ingen roll, ett homofobiskt hatbrott är ett homofobiskt hatbrott även om den utsatte inte är homosexuell*". På så vis deltar även själva rättsväsendet i att bekräfta den identifikation som förövaren initierade. Offret får därför inte bara utstå det faktiska våldet, utan även det utsuddande av det självupplevda jaget som felidentifikationen innebär.

Hatbrottslagen lyfts ofta fram som en seger vad gäller transpersoners inkludering i samhället, men det är viktigt att notera att den inte ger något erkännande för vem du själv anser dig vara, utan vem du för omgivningen ter dig som. Identiteten är återigen inte din; den verksamma identiteten är den som appliceras utifrån.

Transutredningens identitetsteater

“If identity were all there was to gender, transitioning would be as easy as thinking it”, skriver **Andrea Long Chu** i den briljanta essäboken *Females*. Och mycket riktigt: det finns olika anledningar att söka sig till den könsbekräftande vården, men identiteten är inte en av dem. Identiteten är trots allt, om vi nu tar den för given och oproblematiserad, en av de saker vi har helt oberoende av vården. De övervägande skälen att påbörja en könsidentitetsutredning rör i stället det som sker *efter* diagnosticering: hormonbehandling, kirurgi, ändrat juridiskt kön, hårborttagning, röstträning.

För den vårdsökande är utredarnas huvudfunktion därför som grindvakter till livsavgörande behandlingar, varav en del är juridiskt omöjliga att få utan diagnosens välsignelse. Till exempel är genital kirurgi och ändring av juridiskt kön i Sverige endast tillgängligt via godkännande från Socialstyrelsens rättsliga råd, vilket i sin tur kräver ett utdraget utredningsförfarande från ett av de särskilda teamen. Hormonbehandling är också i praktiken omöjligt att få på laglig väg utan att genomgå utredning.

För den vårdsökande innebär detta att utredningen i realiteten inte laborerar med könen kvinna, man och ickebinär, utan med tre andra “genus” (i ordets gamla bemärkelse: sort, kategori). Processen resulterar nämligen i ett av tre utfall, vilka hänger ihop med vilken vård som sedan erbjuds. Diagnosen *transsexualism* medför det största behandlingsutbudet, medan *andra specificerade könsidentitetsstörningar* ger patienten ett något mindre urval, och den som inte kvalificerar sig för

någon diagnos får inte heller någon behandling. Diagnoserna korresponderar i sin tur mot tre tänkta "identiteter": *transsexualism* – binär transperson, *andra specificerade könsidentitetsstörningar* – ickebinär transperson, avsaknad av diagnos – cisperson.

Detta leder till ett märkligt förfarande för den som går in i utredningen med en särskild önskan. Vill hen till exempel ändra juridiskt kön och ta hormoner men inte göra någon kirurgi, måste hen alltså avläsa vilken diagnos som ger tillgång till dessa åtgärder, och därefter inför utredningsteamet presentera den "identitet" som svarar mot den aktuella diagnosen. I det här fallet skulle hen behöva framstå som binär transkvinna/transman, eftersom ickebinära ges en diagnos som inte berättigar till att ändra juridiskt kön. Den identitet som uppvisas på möten med läkare, kurator och psykolog blir därför ofta en fiktion – och otaliga samtal förs i transpersoners trygga rum kring vad som är möjligt att berätta för en utredare, och vad som måste hållas hemligt för att försäkra sig om att rätt diagnos sätts.

Flera personer som står mig nära har vittnat om att den identitet som skraddarsys för utredningen också börjar sippra in i det egna jaget. Och jag vill mena att de fall av ånger som exploaterats som argument för att inskränka vår rätt till självbestämmande ofta är sprungna ur just denna identitetsteater. Till exempel har **Vanessa Lopez**, författare till boken *Jag har ångrat mig*, vittnat om hur hon var tvungen att genomgå kirurgiska ingrepp för att kvala in som en "riktig" transkvinna och därigenom få rätt att ändra sitt juridiska kön. Inte ens i den utlämnande och intima situation som utredningen innebär får vår identitet vara vår.

Varthän?

Jag hoppas här ha visat på några av de risker som finns när identiteten görs central för individens rättigheter, och hur den identitetsdiskurs som queercommunityt anammat kan vändas emot oss. Sett ur dessa perspektiv känner jag mer och mer att vi lever i en identitetens tyranni. Det är dags för en förändring. Identiteten får aldrig bli statens angelägenhet; den måste få vara fri och flytande – och det måste också finnas utrymme att helt enkelt inte ha en (köns)identitet.

Vad vi däremot alla har är en vilja. Vi har behov. Preferenser. Det är viljan till behandling som får transpersoner att utstå den ofta förnedrande mångåriga utredningsprocessen. Det är behovet av skydd från våld som motiverar hatbrottslagstiftningens existens. Vi skapar inte queerseparatistiska rum för att sola oss i glansen av varandras identiteter, utan för att vi helt enkelt önskar bli förstådda, igenkända och kärleksfullt behandlade. Som Saketopoulou och Pellegrini visar i *Gender Without Identity* är könsidentiteter alltid en kompromiss med språkets och kulturens möjligheter och omöjligheter, och eftersom de konstrueras för att göra oss begripliga (för oss själva och andra) just här och nu så är de ofta föränderliga. Bakom dem ligger inte eviga sanningar utan tillfälliga omständigheter, ödets nycker och inte minst: individens *behov*.

Jag vill därför efterfråga en ny utgångspunkt för mellanmänsklig samvaro i allmänhet, och för transvården i synnerhet. Ett synsätt som, med filosofins språk, inte utgår ifrån ontologi (vad vi *är*) utan från etik (vad vi *bör*). Vi måste våga sätta behov och vilja främst. Vi måste våga lita och lyssna på varandras självbestämmande. Vi måste släppa det tvångsmässiga fastnaglandet och kategoriserandet, och i Laplanches psykoanalytiska anda öppna oss för det okända, oformliga och obegripliga i den andra såväl som i oss själva.

Text: Siri Landgren

Illustrationer: Leif Holmstrand

Källor och lästips:

Hans-Georg Moeller och Paul J D'Ambrosio: You and Your Profile: Identity after Authenticity

Avgi Saketopoulou och Ann Pellegrini: Gender Without Identity

Louis Althusser: Ideologi och ideologiska statsapparater

Andrea Long Chu: Females

Vanessa Lopez: Jag har ångrat mig

Tack till Edward Summanen på Transammans för upplysningar kring transvårdens realiteter.